

Gauḍīya vaiṣṇavizmus a modern világban

Charles Brooks

Charles R. Brooks a szerzője a The Hare Krishnas in India (Krisna-hívők Indiában) című könyvnek (Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1989), emellett számos cikket publikált a gauḍīya vaiṣṇavizmus szociológiai és antropológiai vonatkozásairól. Jelenleg a City University of New York-on és a New York Egyetemen tanít antropológiát.

Dr. Brooks: Azt hiszem, a gauḍīya vaiṣṇavizmus modern világbeli történetéről és szerepéről szóló beszélgetésünket kezdhethetnénk Bhaktivinoda Ṭhākurával, fiatalkori nevén Kedāra-nātha Duttával.

Steven Rosen: Jó. Tehát a 19. század végén, a 20. század elején járunk.

Dr. Brooks: Caitanya mozgalmának egyik csúcspontja Bhaktivinoda Ṭhākura, aki úgymond felélesztette a lángot, és felszínre hozta, sőt új magasságokba emelte azokat az értékeket, melyeket a tradíció a korábbi időkből

örzött. Így jellemezném tömören azt a mozgalmat, melyet Caitanya és a hat gosvāmī kezdett el, akik újraélesztették a *bhaktit* ebben a korábbi szakaszban, a 16. században. És természetesen az akkori Indiában ez egy igen fontos társadalmi és vallási mozgalom volt.

Caitanya idejében sok hasonló mozgalom létezett, melyek mind ugyanazokra a társadalmi és kulturális igényekre válaszoltak. Bengália történelmében, csakúgy, mint egész Indiában, sok fontos szereplő, karizmatikus egyéniség, sőt próféta volt, akik újraélesztették a *bhaktit*, főleg Śrī Caitanya vallását. E kezdeményezések közül némelyik nagyon ortodox volt, de akadtak köztük kevésbé ortodoxak is.

Meglátásom szerint azonban a különféle reformtörekvések és a jelentős vallási újítk ellenére a dolgok lassú hanyatlásnak indultak, már-már darabjaikra hulltak. A hat gosvāmī kora után fokozatosan alábbhagyott a lelkesedés, olyannyira, hogy amikor Bhaktivinoda életében egy olyan szakasz következett, amit talán személyes vallási válságnak nevezhetnénk, és szeretett volna egy példányt a *Śrīmad Bhāgavatamból*, nem csekély nehézségekkel találta szemben magát. Egyszerűen nem talált egyet sem. Ebből képet alkothatunk arról, milyen állapotok uralkodtak akkoriban, mennyire feledésbe merült a gauḍīya hagyomány. De Bhaktivinoda hajthatatlan volt, és kitartóan munkálkodott azon, hogy újra életre keltse a gauḍīya vaiṣṇava *ācāryák* szunnyadó, rosszabb esetben elveszett tanításait. Bengálira fordította a régi szövegeket, és maga is számos művet írt. Bizonyos értelemben látnok volt, ugyanúgy, mint Caitanya. Hátborzongató a hasonlóság aközött, ahogy Bhaktivinoda újra felfedezte Caitanya szülőhelyét, Caitanya pedig látnoki módon felfedezte Vṛndāvanát. Ahogy Caitanya életet lehelt Kṛṣṇába, úgy Bhaktivinoda életet lehelt Caitanyába.

Azt hiszem, most rátérhetnék arra, mi Bhaktivinoda jelentősége ebben az újjáélesztési folyamatban, mely tetőpontját Indiában a jelenlegi gauḍīya tradícióval, világviszonylatban pedig az ISKCON-nal és a vaiṣṇavizmus nyugaton elterjedt más ágaival érte el, s ami valójában még most is tart.

S.R.: Lenne egy közbevetésem, bár érintőlegesen ön is említette, nevezetesen, hogy azért volt néhány kiváló tanító a hat gosvāmī és Bhaktivinoda Ṭhākura között. Gyakran rámutatnak, hogy a hat gosvāmī után nagy visszaesés következett be, s hogy Bhaktivinoda Ṭhākura idejében indultak újra fejlődésnek a dolgok. Ebben van is némi igazság. De ne felejtjük el, hogy azért élt néhány nagyon fontos személyiség is a közbülső időben, hogy csak néhány nevet említsek közülük: Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī, Śrīnivāsa Ācārya, Narottama dāsa Ṭhākura, Śyāmānanda Paṇḍita, Viśvanātha Cakravartī Ṭhākura, Baladeva Vidyābhūṣaṇa, aki körülbelül száz évvel élt Bhaktivinoda előtt, és természetesen Jagannātha dāsa Bābāji. Fontos személyiségek voltak, akik életben tartották a tanításokat.

Baladeva Vidyābhūṣaṇa például azért volt jelentős, mert a gauḍiyáknak nem volt saját magyarázatuk a *Vedānta-sūtrához*, mindaddig, amíg ő meg nem írta a magáét, megalapozva ezzel a gauḍiya ág hitelességét. Úgyhogy történtek ilyen és ehhez hasonló fontos események, amelyekről nem szabad elfeledkeznünk.

Dr. Brooks: Igen, ez mindenképpen így van. Az az igazság, hogy ezt az időszakot kevésbé ismerem. De kétségtelen, hogy voltak nagyon fontos emberek, akik, ha úgy tetszik, megvédték és legitimizálták a hagyományt. A Baladeva Vidyābhūṣaṇa-epizód pedig, amit említett, egy nagyon fontos zsinat volt, ha nevezhetjük így. Tudatos elismerése volt annak, hogy folytatniuk kell a hagyományt, hogy ez egy értékes vallási tradíció, amelynek gazdag öröksége van. Úgyhogy a *Govinda-bhāṣya*, Baladeva magyarázata ennek a törekvésnek az egyik fontos gyümölcse volt. De, ahogy mondtam, tényleg nem érzem magam elég tájékozottnak ahhoz, hogy ennek részleteibe belemenjek. Mindamellet egyetértek önnel, hogy a hagyomány fennmaradt, folytatódott, és számos ágra szakadt – ahogy az a legtöbb vallási mozgalomnál megfigyelhető.

Caitanya követői aztán többféle úton indultak el, és sokféle tant kezdtek el hirdetni – többek között azt, amit ma *sahajiyānak* nevezünk –, kérdés, hogy ezek a gauḍiya vaiṣṇavizmus legitim formái-e vagy sem. A különböző ágak követői mindenesetre úgy érezték, egy olyan hagyományhoz csatlakoznak, amely Caitanyától ered. És bizonyos értelemben ez így is volt. Sok esetben azonban csupán elhajló rendszerekről volt szó, melyek legföljebb ha lazán kapcsolódtak Caitanya tanításaihoz és példájához.

Úgy vélem, pontosan ez az, amivel Bhaktivinoda is tisztában volt, s meg akarta oldani ezt a problémát. Kétségtelen, hogy elítélte a *sahajiyākat*, s ez az attitűd a Gauḍiya Maṭhában, majd később az ISKCON-ban is tovább élt. Erről sokat írtak, akik ezzel a mozgalommal foglalkoznak.

S.R.: Tehát ez nagyrészt Bhaktivinodától ered. Önnek megjelent egy tanulmánya Weber és Chopra *Shri Krishna Caitanya and the Bhakti Religion (Śrī Kṛṣṇa Caitanya és a bhakti vallása; Frankfurt am Main, Verlag Peter Lang, 1988)* című kötetében, melyben Bhaktivinoda neveltetésére, kormánytisztviselői tevékenységére, a Jagannātha templommal való kapcsolatára is kitér. Mondana erről néhány szót?

Dr. Brooks: Mindezek a legitimitásáról tanúskodnak. Olyan emberként, aki a világban él, de nem tartja magát a világból valónak, Bhaktivinoda a társadalom aktív tagja volt, és bizonyos értelemben Brit Nyugat-India felső köreihez tartozott. Tudta, hogyan adja át a gauḍiya végkövetkeztetéseket – egy pongyola kifejezéssel élve – *elnyugatiasodott* kortársainak. Bhaktivinoda bizonyos mértékig maga is elnyugatiasodott. Nyugati, angol oktatásban részesült. Jogot tanult és köztisztviselőként dolgozott. Mintegy mellékesen a kötelességei közé tartozott a Purī-i Jagannātha templom felügyelete is. Biztos, hogy ez is szerepet játszott a vaiṣṇavizmus iránti érdeklődésének újraéledésében.

Azt hiszem, érdemes megjegyezni, hogy tanulmányozta a kereszténységet és a többi világvallást – valószínűleg felmerültek benne személyes kérdések, amelyeknek így próbált utánajárni. Végül persze arra a következtetésre jutott, hogy a gaudīya vaiṣṇavizmus ugyanazt az igazságot nyilatkoztatja ki, amit minden más vallás is, csak sokkal mélyebben. De, ami lényeges, ezt csak azután állapította meg, hogy tanulmányozta a többi vallást, és egész életében tisztelettel viseltetett minden hiteles lelki kinyilatkoztatás iránt.

S.R.: Szerintem az is figyelemreméltó, hogy olyan családból származott, amely a śākta vallást gyakorolta – tehát nem volt született vaiṣṇava. Ez több szempontból is fontos. Egyrészt azért, mert nem elfogultságból esett a gaudīya hagyományra mint legmélyebb kinyilatkoztatásra a választása. Másrészt pedig, mivel a śāktizmusról tért át, ha úgy tetszik, a vaiṣṇavizmusra, modellül szolgálhat a mai megtérőknek, így az ISKCON tagjainak is, mert sokukhoz hasonlóan ő sem volt született gaudīya vaiṣṇava, hanem később, felnőttként választotta ezt a vallást. Ha jól tudom, negyvenkét éves volt, amikor vaiṣṇava avatást kapott Vipina-vihāri Gosvāmītól.

Dr. Brooks: Értem. Ez érdekes. De mindenképpen sorsdöntő hatással volt rá, amikor valamivel korábban kezébe került a *Caitanya-caritāmṛta* és a *Śrīmad Bhāgavatam*. Részletelesen tanulmányozta a bennük leírt filozófiát és teológiát. Ezek annyira megváltoztatták a gondolkodásmódját, hogy elhatározta, újjáéleszti Caitanya vallását. Szerintem akkor úgy érezhette, hogy Caitanya vallása elfajult, ha ugyanis tanulmányozzuk ezt az időszakot, kiderül, hogy az átlagember a Caitanya-vallást elsősorban a *sahajiyā* szektával és annak sajátos *sāadhanájával* – főleg a tantrikus gyakorlattal – azonosította.

S.R.: Egy Suhotra Swami nevű *sannyāsī* éppen azokról az *apasampradāyákról*, köztük a *sahajiyākról* ír könyvet, amelyek a Mahāprabhutól Bhaktivinodáig eltelt időszakban tűntek fel. A könyv azt is leírja, hogyan prédikált Bhaktivinoda ellenük.

Dr. Brooks: Érdekes lenne elolvasni. Bhaktivinoda életrajzírói és magyarázóai általában olyan képet festenek róla, hogy Bhaktivinoda úgy érezte, az emberek elpártoltak a vaiṣṇavizmustól, legalábbis, ami az iskolázott rétegeket illeti. Nem ismerték a vaiṣṇava irodalmat, a *kīrtanának* pedig, főleg a *sankīrtanának*, elég rossz híre volt. A legtöbben úgy vélték, csak a laza erkölcsűek vesznek részt ilyesmiben. Úgyhogy Bhaktivinodának sok mindennel kellett megküzdenie.

E tekintetben is sok hasonlóságot találunk Caitanya életével, akinek ugyanilyen negatív érzésekkel kellett megküzdenie kora társadalmának meghatározó rétegei részéről. Neki természetesen rengeteg embert sikerült megtérítenie, és a vezetők, az akkori kormány vezetőinek támogatását is megnyernie. Bizonyos értelemben Bhaktivinoda is egy ilyen karizmatikus próféta volt... Most inkább technikai értelemben használom ezt a kifejezést. Ha egy társadalmi vagy vallási mozgalom kialakulását vagy újjászületését vizsgáljuk, azt hiszem, nagyon hasznos egy pillantást vetnünk az adott mozgalom antropológiai felfogásának modelljére. Ezek a mozgalmak nem a „szekta” kategóriájába tartoznak, amelynek egyébként is oly sok negatív felhangja van manapság, hanem akkor tűnnek fel, amikor a kultúrában valami zavar támad, amikor a kultúra képtelen a nagy tömegek igényeit megfelelően kielégíteni. Bizonyos értelemben minden vallás születését tekinthetjük egyfajta válasznak az érintettek elégedetlenségére. Ehhez azonban az kell, hogy az emberek felismerjék, hogy sem pszichésen, sem anyagilag nem elégedettek.

S.R.: Sem pedig lelkileg.

Dr. Brooks: Sem lelkileg, ahogy mondja. Ez egy fontos szempont. Az embereknek vannak magasabb rendű igényeik, amelyeket ki kell elégíteni, és ha az uralkodó vallási rend-

szer, vagy még általánosabban fogalmazva, az uralkodó kultúra nem biztosítja számukra azokat a mechanizmusokat, amelyekkel ezek kielégíthetők, az emberek keresni, kutatni kezdenek. Szociológiai szempontból ez az előfeltétele egy ilyen jelenség bekövetkezésének. De ez sohasem játszódik le anélkül, hogy ne lenne egy katalizátor, valaki, aki tudja a választ.

Az a mámorító lelkesedés, amit Caitanya tanúsított, mágnesként vonzotta hozzá az embereket. És ugyanez igaz Bhaktivinodára is: habár nem ő volt a kezdeti katalizátor, mindenképpen azon kevesek közé tartozott, akik hitelesen újjáélesztették a mozgalmat, s emellett volt jövőképe is. Ha figyelembe vesszük, hogy a vaišnavizmus az ő kora után terjedt el, azt kell mondanunk, ő értette meg igazán a vaišnavizmus lényegét, és ő volt a mozgatórugója annak az eszmének is, hogy a vaišnavizmus egy egyetemes vallás, amit bárki gyakorolhat és ami sokakat vonzhat. Ez nem csak Caitanya hangulatát tükrözte, de az indiai társadalomra is pozitívan hatott, mely egyesektől születési alapon elvitatta az üdvözülés lehetőségét. Tehát ezen a szinten is vonzó volt. Szerintem Bhaktivinoda tudatos próféta volt, abban az értelemben, hogy látta, a vaišnavizmus, Caitanya vaišnavizmusa nem korlátozódik India egy bizonyos részére, hanem egyetemes.

S.R.: Bhaktivinoda egyik látnoki kijelentése így hangzik: „Mikor jön el az a nap, amikor a szerencsés angolok, franciák, oroszok, németek és amerikaiak, kezükben zászlókkal, *mṛdaṅgákkal* és *karatálákkal*, *kīrtanába* kezdenek városaik utcáin?”

Dr. Brooks: Igen. Ez a leghíresebb. De még számos ilyen van. A szentírásokban is találunk itt-ott jövendöléseket. És az indiaiak, még a legszegényebbek, a legiskolázatlanabbak is, a szentírásokba kapaszkodnak, amelyek közül némelyik meglehetősen homályos, és ez segíti őket abban, hogy fel tudják dolgozni a változásokat, az új vagy régi-új eszméket. Amikor Caitanya nyugati hívei feltűntek Indiában, egyesek megbotránkoztak, mások viszont megpróbálták magyarázatot találni rá a szentírásokban, megpróbálták megtalálni hozzá a misztikus, a vallásos keretet, hogy megértsék a vaišnavizmus nyugati elterjedésének jelenségét. Biztos, hogy amióta Bhaktivedanta Swami Prabhupāda elvitte nyugati *brāhmaṇait* Indiába, maguknak az indiaiaknak is jobban el kellett gondolkozniuk a saját kultúrájukon, hogy magyarázatot találjanak arra, miért történt mindez.

Bhaktivinoda tehát valóban e folyamat megálmodója és egyik legfontosabb ösztönzője volt. És sokak szerint mindezek mögött a háttérben meghúzódott még a kasztok társadalmi problémája is. Nagyon érdekes, ahogy az emberek Indiában a kaszt fogalmát kezelik, különösen olyan kérdésekkel kapcsolatban, hogy ki lehet a rendszer része, ki lehet *brāhmaṇa* és ki nem, és így tovább. Itt ez a kulcskérdés. Bhaktivinoda bizonyos értelemben kasztellenes volt.

S.R.: Mint Caitanya.

Dr. Brooks: Mint Caitanya. Igen. Nem utasították el a kasztrendszer társadalmi konvencióját, hanem azt keresték, hogyan tehetnék nyitottá mindazok számára, akik rendelkeznek a megfelelő tulajdonságokkal és a megfelelő tevékenységet végzik. Ez egyrészt célszerű volt, másrészt, mint mondták, igazolni lehetett a szentírások, például a *Bhagavad-gītā* alapján. A bengáli iskola tudósai hatalmas és eredményes kutatómunkával végül bebizonyították következtetéseik helyességét, még az eredeti Védák vonatkozásában is.

Hogyan jelenítette meg Bhaktivinoda mindezt szimbolikusan? Nagyon érdekesen. Ha ugyanis az ember ránéz valakire, azt mindenképpen meg tudja állapítani, hogy az illető kétszer született-e, mert ha igen, szent zsinórt visel. Egyesek szerint csak a *brāhmaṇák* hordhatják a szent zsinórt. Némely területeken viszont mindhárom felsőbb *varṇa* tagjai megkaphatják. Bhaktivinoda ezzel szemben azt hirdette, hogy a kaszt mindennemű külső jelétől meg

kell szabadulni. Elégette a szent zsinórt, és kijelentette, hogy a származás, a kaszt nem számít; nem fontos. Csak az számít, hogy kinek mekkora a hite és az odaadása.

S.R.: Ez Narottama Thākura korában, aki *kāyastha* volt és *brāhmaṇákat* avatott, szintén nagy vitákat kavart. Kheturigrāmnál, egy nagy ünnepségen, egy egyetemes zsinat alkalomával, többször is életveszélyesen megtámadták. A tevékenysége heves vitákat váltott ki. Vīrabhadra, Nityānanda fia, egyik beszédében részletesen kifejtette, mi a különbség a *brāhmaṇa* és a vaiṣṇava között. Mindez a 17. században történt. Nagyon fontos kérdés.

Dr. Brooks: Fontos, mert nagyon pragmatikusan fogalmazva, a vaiṣṇavizmus hatályaon kívül helyezi a kasztrendszeret. Amikor megpróbáljuk megragadni azokat a kategóriákat, amelyeket az emberek használnak – az antropológusok is ezzel próbálkoznak –, problémákba ütközünk. Először is, a kaszt egy kényszerű, külső kategória. Az indiaiak ma már használják ugyan a kaszt fogalmát, de ez egy többé-kevésbé átvett fogalom. Az eredeti kifejezés a „*varṇa*”, amiből négyféle van. Egyesek szerint ez ugyanaz, mint a kaszt. És létezik még a „*jāti*” fogalma is, ami egyfajta al-*varṇa*. De ezek nagyon tág terminusok. Szerintem még a *bhakti*-vallásokon kívül is sokkal rugalmasabb a kaszt fogalma, mint ahogy azt általában feltételezik. A legtöbb embernek az indiai kultúráról mégis rögtön a kaszt jut eszébe, az elnyomó, merev kasztrendszer.

S.R.: Úgy van.

Dr. Brooks: Pedig az indiai történelemből az derül ki, valójában mennyire fontos az emberek számára a „kaszt”. Ugyanakkor a kasztot Indiában számos kontextusban, főleg a szent helyeken, így Vṛndāvanában is, teljesen kiszorítják más dolgok. Ha Vṛndāvanában valakitől megkérdezzük, mi a *jātija*, számtalanféle választ kaphatunk, mert ez a szó elsősorban azt a csoportot jelöli, amelyikhez az illető tartozik. Az pedig, hogy az emberek mivel azonosulnak, az adott helyzettől függ. Lesz, aki azt mondja majd: „indiai vagyok”, lesz, aki azt, hogy „az én *jātim* a *sanātana dharma*”, vagy: „az én *jātim* bengáli” vagy: „az én *jātim* az, hogy ember vagyok”, és persze lesz olyan is, aki azt mondja: „az én *jātim vaiśya*”. Úgyhogy azt hiszem, ezek nem egyértelműen körülhatárolható kategóriák, legalábbis a gyakorlatban, az indiaiak fejében nem.

Ez nagyon képlékeny helyzetet teremt, különösen, amikor az indiaiak próbálnak meg másokat besorolni, például a külföldieket. És mivel a *bhakti*-hagyományon belül a vita már adott, ez lehetővé teszi az embereknek, hogy folytassák ezt a vitát. A kérdés például nem annyira az, hogy „vajon az ISKCON *pūjarījai* valódi *brāhmaṇák*?”. A vṛndāvanaiak számára nem ez a nagy kérdés. De az már igenis ott motoszkál a fejükben, hogy „ezek az ISKCON-osok tényleg vaiṣṇavák?”. Általában ezt tekintik a fontosabb kérdésnek. És azt hiszem, a kérdésre a válasz általában az, hogy „igen, azok”.

Mindenesetre az e mögött meghúzódó problémák – az indiai társadalomban tapasztalható egyenlőtlenség és rétegzettség – voltak azok, amelyekkel Bhaktivinoda foglalkozott. Bhaktivinoda tehát úttörő munkát végzett azzal kapcsolatban, hogy bizonyos értelemben befolyásolható legyen, minek gondolják magukat az emberek. Az, ahogyan a gaudīya teológiát értelmezte, lehetővé tette az alacsonyabb társadalmi rétegekből származó emberek számára a felemelkedést, amennyiben viselkedésükkel bebizonyítják, hogy *brāhmaṇának*, vagy még inkább *vaiṣṇavának* kell tekinteni őket. Ahogy mondtam, Bhaktivinoda nem elsősorban *brāhmaṇákat* akart csinálni, hanem mindenki számára utat akart nyitni a vallás felé, és háttérbe szorítani a kaszt szerinti tagozódást.

S.R.: Igen, így van.

Dr. Brooks: Nem volt hajlandó elismerni a kaszt szerinti különbségeket, sőt, elégette a szent zsinórt. És amikor a 20. század elején Bhaktisiddhānta Sarasvatī vette át a mozgalom irányítását, igazán szerencsés egybeesésnek tekinthető, hogy Bhaktisiddhānta nemcsak kiváló tudós, de kiváló szervező is volt. Szervezete, a Gauḍīya Maṭha úttörő volt a tekintetben, hogy először próbálta meg réteggé kovácsolni a vaiṣṇava *sādhukat*, a vaiṣṇava *sannyāsikat*. Bhaktisiddhānta apja számos elképzelését továbbvitte egy lépéssel.

Biztos vagyok benne, hogy azelőtt is voltak vaiṣṇavák, akik *sādhuként* éltek, de gyakorlatilag semmilyen hivatalos, szervezett csoportjuk nem létezett. A nem-vaiṣṇava Śāṅkarakövetőknek azonban annál inkább, s valószínűleg részben ezzel magyarázható, hogy Caitanya miért egy śāṅkaritától, Keśava Bhāratītól kért *sannyāsa*-avatást: lehet, hogy nem léteztek vaiṣṇava iskolák, vagy csak kevés volt belőlük.

S.R.: Azt hiszem, a Śrī-saṁpradāya Dél-Indiában rendelkezett szervezett *sannyāsa*-rendszerrel. Prabhodānanda Sarasvatī is *tridaṇḍa sannyāsī* volt. És úgy tudom, Bhaktisiddhānta Sarasvatī is tőlük vette át a *sannyāsa*-szertartás rituális rendjét, amit később a Gauḍīya Maṭhában is meghonosított.

Dr. Brooks: Tényleg?

S.R.: Igen. Ezt egyik életrajzírójától, Bhaktikusuma Śramaṇa Mahārājától tudom.

Dr. Brooks: Nos, bárhol is vette át Bhaktisiddhānta a jelképrendszert vagy a rítust, ő kevésbé szorította háttérbe a kasztot, mint az apja. Inkább azt hangsúlyozta, hogy ha valaki rendelkezik a szükséges tulajdonságokkal és jártas az odaadó szolgálatban, akkor *ténylegesen brāhmaṇa*, és megérdemelten hordja a szent zsinórt. Tehát miközben a végkövetkeztetései ugyanazok voltak, mint Bhaktivinodának, ezeket másféle külsőségek között fejezte ki. Bhaktivinoda elvetette a szent zsinórt, Bhaktisiddhānta pedig újra visszahozta. Ez persze ellenkezett a gauḍīya vaiṣṇava *saṁpradāya* más csoportjai, különösen a templomokat felügyelő kaszt *gosvāmīk* nézeteivel. Ez a feszültség ma is létezik. Bizonyos értelemben ez készítette elő a vṛndāvanai és más, főként bengáli vaiṣṇavákat a külföldi vaiṣṇavák megjelenésére.

S.R.: A nyugatiak megtérítésének terve is Bhaktivinoda írásaira vezethető vissza, aki nem csak bengáliul, hanem angolul is írt, könyveit pedig elküldte nyugatra. Talán beszélhetnénk egy kicsit arról, hogy Bhaktivinoda angolul írt.

Dr. Brooks: Fontos, hogy könyveket küldött nyugatra, és egyfajta térítő misszióba fogott. Ez is példa rá, hogy Bhaktivinoda előre látta, hogy a Gauḍīya *saṁpradāya*, Caitanya vallása az az egyetemes vallás, amiről a szentírások beszélnek, hogy megvannak benne azok a tulajdonságok, amelyek az egyik legnagyobb vallássá, az emberiség csodaszerévé tehetik.

Az átlag nyugati, függetlenül attól, hogy művelt-e vagy sem, a hinduizmust valami egységes, nagy vallásnak hiszi. Ez persze nem így van. A hinduizmus inkább nagyon sokszínű, és az indiaiak ezzel tisztában is vannak. Nagyon sok különböző vallási rendszer él együtt a hinduizmus ege alatt. Bhaktivinoda azonban Caitanya vallásában meglátta az egyetemességet, azt, hogy ez mindenki számára vonzó lehet, akár Indiában született, akár nem. Ez nagyon bonyolult téma. Hogy lehet valamit, ami annyira az adott országban, az adott kulturális hagyományban gyökerezik, átültetni más helyekre? És a meglepő az, hogy nem is nagyon ültették át, nem is nagyon adaptálták. Szigorúan ragaszkodtak az alapelvekhez, a nyelvet és a kozmológiát is beleértve, s anélkül, hogy jelentősebb változtatásokat kellett volna végrehajtani benne, képes volt idegeneket – amerikaikat, európaikat, vagy bármilyen nemzetiségűeket – vonzani, akik vaiṣṇavák lettek.

Úgyhogy Bhaktivinodának teljesen igaza volt. Kétségtelenül megértette, hogy ha Caitanya vallásának alapeszméi olvashatóak lesznek angolul, legalább az értelmiséget vonzani fogja. És bizonyos szinten vonzotta is. Ezt valamennyire még Bhaktivinoda is megtapasztalhatta a saját életében. Az újjászületés elkezdődött, és legalább néhány könyvét sikerült eljuttatnia nyugatra.

S.R.: Úgy tudom, küldött könyveket néhány nagyon fontos embernek is, például Emersonnak és Thoreaunak. És kapott is kedvező visszajelzéseket. Az egyik könyvről például recenziót közölt a *Journal of the Royal Asiatic Society*. Tehát, ahogy ön is mondta, ért el némi sikert az értelmiség körében.

Dr. Brooks: Úgy van. *Jaiva Dharma* című könyvét, azt hiszem, a kanadai McGill University-nek küldte el, csakúgy, mint a *Shri Chaitanya: His Life and Precepts* című írását. Fogalmam sincs, hányan olvashatták el ezeket a könyveket akkor. Ahogy ön is mondta, néhányan biztosan elolvasták azok közül, akik a korabeli nyugati kultúra meghatározó alakjai voltak. De már a tény, hogy felvállalta: angolul fog írni, önmagában is jelentős volt. Az angol neveltetését használta fel arra, hogy más kultúrákban is terjeszteni kezdje ezt a meggyőződése szerint egyetemes vallást. És úgy gondolom, sokan felismerték Bhaktivinoda jelentőségét, nem csak a tekintetben, hogy feltámasztotta a gauḍīya vaiṣṇavizmust a 19. századi Indiában, hanem a tekintetben is, hogy mozgásba hozta azokat a dolgokat, amik végül a Kṛṣṇa-tudat Nemzetközi Szervezetében csúcsosodtak ki.

Felmerülhet a kérdés, hogy a gauḍīya vaiṣṇavizmus miért nem honosodott meg előbb külföldön, hiszen amikor Bhaktisiddhānta vette át a vezetést, és kiépítette a Gauḍīya Mathát, a követőit nagyon is arra ösztönözte, hogy másutt is terjesszék el a mozgalmat. Neki is szándékában állt – feltehetőleg Bhaktivinoda nyomán – a tanítványait elküldeni nyugatra.

S.R.: Valóban el is küldte néhányukat. Ismeri a történetet? Bon Mahārāja, B. P. Tirtha Mahārāja. Beszélhetnénk erről is egy kicsit.

Dr. Brooks: Igen, ismerem egy kicsit. Tudom, hogy elküldte néhány tanítványát Németországba és Angliába is, akik aztán elég csekély sikerrel jártak. Valószínűleg azért, mert nem a megfelelő időben érkeztek ezekre a helyekre. Szerintem az ISKCON sikere nagyrészt a jó időzítésnek köszönhető. A hívő persze mondhatja azt, hogy mindezt Kṛṣṇa irányította így, s az időzítés is azért volt jó, mert Kṛṣṇa azt akarta, hogy mindez megtörténjen, és ezt a fontos szolgálatot elkötelezett hívére, Bhaktivedanta Swamira akarta bízni. Akárhogy is történt, az ISKCON alapítójának sikerült megtennie azt, ami Bhaktisiddhānta többi tanítványa számára csak álom maradt.

Tudja, találkoztam Bon Mahārájával, mikor Vṛndāvanában voltam. Ez nem sokkal a halála előtt történt, és aztán meg is halt, mialatt ott voltam. De nagyon érdekes volt. A néhány beszélgetés alatt, amit hallottam – ott voltam ugyanis, amikor másokkal beszélt –, mintha sajnálkozott volna, s próbálta megfejtetni, mit tett rosszul, amikor el akarta terjeszteni nyugaton a tanítást. Bon Mahārāja és Bhaktivedanta Swami személyisége között kétségtelenül jelentős különbségek vannak. Nyilvánvaló, hogy Bon Mahāráját lenyűgözte Anglia – ő ugyanis oda ment. És sikerült bejutnia a királyi családhoz. Az volt az elképzelése, hogy felülről kezdi el a prédikálást. A királyi család persze udvariasan bánt a tiszteletre méltó indiaival, de nem akartak komolyan elmerülni a filozófiában.

Bhaktivedantának más elképzelése volt. Kezdd letről, onnan haladj fölfelé. Természetesen ő is vonzani akarta az értelmiséget, de égett a vágytól, hogy bárkinek átadja a tanítást, és ez működött is. És őt nem bűvölte el a nyugati kultúra. Lelkileg elmaradottnak talál-

ta, így nem is hatott rá. Ez lényeges különbség volt Bon Mahārājához képest, és szerintem ez volt a siker kulcsa.

Bon Mahārāja angliai tevékenysége eredményeként szó szerint csak néhány élemedett hölgyet tudott felmutatni. Nagyon kevesen voltak a lehetséges jelöltek. Angliában akadtak persze spiritiszták, akiket érdekelt a hinduizmus, de ezek nagyrészt megállapodott emberek voltak, akik nem akartak befogni egy teljesen új dologba. Élték a maguk életét, és ez csak egyfajta hobbit jelentett a számukra. Azt hiszem, egyetlen tanítványt avatott fel Angliában. Tirtha Mahārāja tanítványaival együtt talán ketten vagy hárman voltak. De nem ismerem a részleteket.

S.R.: Azt hiszem, az a nő, Mrs. Bowtell... a Vinodavāṇī dāsī nevet kapta, a barátnője, Stella Harris pedig azt, hogy Viṣṇupriyā dāsī. Volt néhány férfi is – Mr. Koeth Baron és Mr. Schulze, aki a Sadānanda dāsa nevet kapta. Ő ismertette meg a gaudīya tanításokat Walther Eidlitz-cel, aki írt néhány könyvet is. Ennyien voltak. Talán négy vagy öt tanítvány.

Dr. Brooks: Vinodavāṇī dāsī. Róla már hallottam.

S.R.: Vinodavāṇī. Nemrég láttam róla egy képet, amikor elmentem a Gaudīya Maṭha angliai szervezetéhez.

Dr. Brooks: Nem tudja, kapcsolatban maradt Bon Mahārājával?

S.R.: Igen. Levelezett Bon Mahārāja néhány istentestvérével – például Bhaktipradīpa Tirtha Mahārājával. Nekem megvan az egyik levelének a másolata, amit Bhaktipradīpa Mahārājának írt, valamikor az 1930-as években. Mindez a harmincas évek végén történik. Vinodavāṇī a hetvenes években hunyt el. De abban az angliai Gaudīya Maṭhában még ma is lóg egy nagy arckép róla a falon, amire mindennap új virágfüzért tesznek. Nagyon érdekes. Egy kis központ, és nagyjából senki sem tudja, hogy létezik.

Dr. Brooks: Bhativedanta Swami mozgalma ezzel szemben világméretű – Amerikától a Szovjetunióig mindenhol jelen van. És virágzik. Tudja, nagyon érdekes volt, amikor vṛndāvanaiakkal beszéltem Bhaktivedantáról. Nagyjából tíz évet töltött ott, mielőtt az Amerikai Egyesült Államokba utazott. Azelőtt is járt ott néhányszor, de tíz évig ott is élt. És ma azok, akik akkoriban Vṛndāvanában laktak, mind csupa jót mondanak róla. Pedig annak idején a legtöbb ember számára csak egy *sādhu* volt a sok közül, akit nem tartottak különösebben nagyra. Most mégis sokan azt mondják: „mindig is tudtam, hogy nagy ember volt”.

Van egy boltos, aki mindig elmondja azt a történetet, hogy Bhaktivedanta gyakran járt arra, és olykor beült az üzletébe, még évekkel azelőtt, hogy elkezdte volna az ISKCON-t, és templomokról beszélt, amik már állnak. Mindig azt mondta: „csak fel kell tárulniuk. Már ott vannak, csak el kell telnie az időnek, hogy megláthassuk őket”. Ez a látomás élt benne.

De szerintem a vṛndāvanaiak nagy része nem gondolta volna, hogy képes valóra váltani ezt a látomást. Az biztos, hogy minden lehető fórumon kért támogatást. De az uralkodó vélemény, főleg a többi gaudīya vaiṣṇava, különösen a templomiak körében az volt, hogy Bhaktivedanta derék öregember, őszinte hívő, de olyan vágyálmokat dédelget, melyek sohasem fognak valóra válni.

Ezek az emberek most így utólag, mindannak a fényében, amit véghez vitt, nyilván újraértelmezik az eseményeket, és átértékelik akkori véleményüket. És persze mindenféle magyarázatot kitalálnak: „Igen, amikor végül hajóra szállt, Kṛṣṇa felhatalmazta”. Tudja, az a szívroham a hajón... néhányan azt mondják, Kṛṣṇa akkor belépett a szívébe. Hogy Kṛṣṇa akkor beléhatolt. Akárhogy is volt, az eredmények magukért beszélnek.

S.R.: Visszatekintve ezekre az eseményekre, érdemes felidézni a *Bhāgavata-*

māhātmyát a *Padma-purānából*, amely azt jósolja, hogy a megszemélyesült *bhakti* délre utazik, majd elmegy Vṛndāvanába, és végül átkel az óceánon.

Dr. Brooks: Igen. Ez egy nagyon fontos idézet, amit Vṛndāvanában sokan ismernek. A műveltebbek ízekre szedik a szavakat, szétcincálják őket, és felteszik a kérdést, vajon a szavak azt jelentik-e, hogy „idegen országba megy”, vagy azt, hogy „egy másik indiai országrészbe megy”. Azt hiszem, a kérdéses kifejezés a „*deśa*”, ami „földet”, „országot” jelent. A kérdésük tehát az, vajon ez azt jelenti-e, hogy a vallás el fog terjedni India minden táján, minden országában, a különböző indiai államokban, vagy azt, hogy más országokban is.

S.R.: Shrivatsa Goswami erre adott nekem egy elég jó magyarázatot: azt mondta, hogy a *Māhātmyának* ez a bizonyos része név szerint megemlíti azokat a helyeket Indiában, ahová a *bhakti* el fog jutni. De amikor ez a vitatott rész jön, nincs konkrétan meghatározva, melyik országról van szó...

Dr. Brooks: Pontosan. Tehát ezt is egy próféciának foghatjuk föl. Bhaktisiddhānta többi követője ezt nem teljesített be, bár misszionáriusi tevékenységüknek köszönhetően néhányan eljutottak Vṛndāvanába, és néhány más helyre is Indiában és külföldön.

S.R.: Klostermaier is lakott Vṛndāvanában egy darabig.

Dr. Brooks: Igen. És kapcsolatba lépett Bon Mahārājával. Bon Mahārājának van egy másik amerikai tanítványa is, aki még mindig Vṛndāvanában él.

S.R.: Igen, tudom, kiről beszél.

Dr. Brooks: Igen, és Bon Mahārāja őt is felavatta, de tudomásom szerint még mindig Shrivatsa Goswamival dolgozik. Tudja, amikor az indiai gauḍīya vaiṣṇavizmusról beszélünk, nem valami teljesen egységes dolgot kell elképzelnünk. A gauḍīya vaiṣṇavák szószólói közül sokan tartoznak valamelyik csoporthoz, tanítványi lánchoz, a *gosvāmīkhoz* vagy valami máshoz, mert a gauḍīya vaiṣṇavizmus egy szerteágazó fa. Aztán itt vannak a *gosvāmī*-családok is, akik a templomokat vezetik. Nekik megvannak a maguk prioritásai. Ők is aggodnak amiatt, hogy mik az erőviszonyok, ki gyakorolja a hatalmat. Ezek inkább gyakorlati dolgok, de óhatatlanul összeütközésbe kerülnek lelkibb természetű kérdésekkel is, például azzal, hogy ki a lelkileg fejlettebb, kinek van több legitimitása stb. Azután ott van a Gauḍīya Maṭha is, ami sok tekintetben külön áll az ISKCON-tól. De azért ott van, s aztán léteznek még a Gauḍīya Maṭhának különféle személyiségek körül létrejött egyéb csoportjai is. És vannak persze más gauḍīya mozgalmak is.

De azt hiszem, az átlagemberek szintjén, akik valamilyen módon a *kṛṣṇa-bhakti* vallási rendszeréhez kapcsolódnak, sokan vannak olyanok, akik szervezetenként nincsenek elkötelezve, de lelkileg igen. Vṛndāvanában például számos templom van, melyet különféle csoportok vezetnek – a gauḍīya vaiṣṇavák; a Śrī-saṁpradāya; Vallabhācārya követői, akik rengetegen vannak; aztán a haridāsik. Nagyon sokféle csoport van. A Vṛndāvanába zárandokoló átlagemberek egyszerűen valamilyen kapcsolatot keresnek Kṛṣṇával, tapasztalatot akarnak szerezni Istenről. Mindegy, hogy hol, a lényeg, hogy ezt megtapasztalhassák. Az összes templomba el fognak menni.

A vallás a hinduizmus minden ágában egy nagyon személyes tapasztalat. A modell az, hogy az őszinte hívő felkeres egy *gurut*. A *guru* és a hívő közötti kapcsolat egy egyénre szabott kapcsolat. Mindenkinek más a személyisége, és a *gurunak* érzékenynek kell lennie arra, hogyan vezetheti a tanítványait végig ezen az életükön úgy, hogy végül elérjék a *mokṣát*, sőt még annál is többet, a Kṛṣṇa iránti szeretetet. Hogy mi a legjobb folyamat az egyes tanítványok számára? Ezt a hozzáértő *guru* dönti el. Bizonyos értelemben tehát a *bhakti* vallás in-

tézményesült formájába sokan nem is kapcsolódnak be. Lehet, hogy még hivatalos *gurujuk* sincs, lehet, hogy semmiféle szervezeti formához nem tartoznak; az értékek, az eszmények, az érzések azonban megvannak bennük is, és ugyanúgy működnek.

Valamikor a harmincas években volt egy angol, aki elment Vṛndāvanába *gurut* keresni. A történet úgy folytatódik, hogy elment az egyik *ghāṭ*hoz, és leült. Hamar elterjedt a híre, hogy *gurut* keres magának, és sokan oda is mentek hozzá, *gurunak* ajánlkozni. Végül a Rādhā-ramaṇa templom egyik *gosvāmiját* választotta, akit Bāl Mahārājanak hívtak.

Bár elméletileg bárki Kṛṣṇa hívévé válhat, vagy bárki *brāhmaṇává* válhat, ha tanul, elsajátítja a szükséges dolgokat és megfelelően viselkedik, a Rādhā-ramaṇa templom válságba került, amikor a *gosvāmī* a tanítványává fogadta ezt az angolt. A *gosvāmīk* komoly vizsgálatot indítottak, hogy kiderítsék, van-e alapja annak, hogy ezt az embert el lehessen fogadni.

Bāl Mahārājat rövid időre még ki is közösítették, amiért beengedett egy idegent a templomba. Akkoriban, feltételezem, ennek még a Rādhā-ramaṇa templomban is szigorúbb szabályai voltak. Akárhogyan is volt, a dolog megoldódott, és az angol tanítvány lett. Végül azt a határozatot hozták, hogy semmi nem indokolja, hogy egy angol vagy bármilyen más külföldi ne kaphasson *gurut* vagy ne léphessen be a templomba. Az egyetlen kikötés természetesen az, hogy az embernek szigorúan tartania kell magát a vallásgyakorlat elveihez.

S.R.: Mi volt ennek az angolnak a neve?

Dr. Brooks: A polgári neve Ronald Nixon volt; az avatott neve pedig Śrī Kṛṣṇa Prema.

S.R.: Ó, az a fickó, aki könyveket is írt, többek közt egy *Gītā*-kommentárt, azt hiszem.

Dr. Brooks: Igen, írt néhány könyvet.

S.R.: Az egyik megvan nekem.

Dr. Brooks: Csak az a meglepő, hogy szinte sehol nem lehet utalást találni arra, hogy élt volna Vṛndāvanában.

S.R.: Nem tudtam, hogy nyugati volt. Mindig azt hittem, született indiai.

Dr. Brooks: Nem. Angol vadászpilóta volt az első világháborúban.

S.R.: [*nevetve*]: Ez tényleg érdekes!

Dr. Brooks: Igen. Angoltanárként érkezett Indiába, a Lucknow-i Egyetemre, és aztán megtagadta az angolságát. Úgy akart élni, mint egy indiai. És azt hiszem, a Lucknow-i Egyetem rektor-helyettesével lakott, aki igen lelki beállítottságú volt. Teozófus. És bár a rektor-helyettes – azt hiszem, Mr. Chakravartinak hívták – nem rendelkezett a kellő tisztasággal ahhoz, hogy *guru* legyen, a felesége minden jel szerint nagyon szentéletű volt.

Úgyhogy Kṛṣṇa Prema ettől a nőtől kapott avatást. Nem sokkal ezután elmentek Lucknow-ból, és végül Almorában kötöttek ki. Itt *āśramát* alapítottak, amit Uttar Vṛndāvanának neveztek el. A hölgy vaiṣṇava volt, bár ez Kṛṣṇa Prema írásaiból kevésbé derül ki – habár ír Kṛṣṇáról. Az embernek mégis az a benyomása, hogy Kṛṣṇa Prema inkább monista, én legalábbis ezt éreztem, miután elolvastam néhány művét.

Egy azonban biztos: Kṛṣṇa Prema nem volt elégedett a *gurujától* kapott tanítások egyes részleteivel. Talán ő is úgy érezte, hogy az, ahogyan a *guruja* értelmezi az igazságot, inkább monista, Kṛṣṇa Premát pedig egyértelműen a vaiṣṇavizmus vonzotta. Úgyhogy a hölgy végül elvitte Vṛndāvanába. Ez 1930-ban történt. A hölgynek nyilvánvalóan voltak kapcsolatai a Rādhā-ramaṇa templomban. De mivel az angol már kapott avatást a hölgytől, sőt, a szent zsinórt is megkapta tőle, érdekesen zajlott le, ahogy Bāl Mahārāja újraavatta.

A következőképpen jártak el: Bāl Mahārāja újraavatta a hölgyet, s ezzel beavatta a Rādhā-ramaṇa *saṁpradāyába*, amely alapvetően gauḍīya láncolat, ezután pedig a hölgy avatta újra Śrī Kṛṣṇa Premát. Ilyen érdekesen zajlott le az esemény. Kṛṣṇa Prema 1965-ben hunyt el, és addigra már jó néhány indiai tanítványa volt.

S.R.: Végül akkor a nő avatta fel, nem Bāl Mahārāja.

Dr. Brooks: Úgy van. A hölgy volt a tényleges *dikṣā guruja*. A különleges helyzet miatt – nevezetesen, hogy Kṛṣṇa Prema *guruja* még élt, de a hölgy azt akarta, hogy ennek a másik *gurunak* az irányítása alatt tanuljon – az etikett betartása végett, többszörös avatást tartottak. Így szól a történet Bāl Mahārāja fia, Jagadish Lal Goswami szerint. Egyszerűbben fogalmazva: Kṛṣṇa Prema *guruja* – akit Yaśodā Mayīnak hívtak – azt akarta, hogy a tanítványa közvetlenül Bāl Mahārájától kapjon avatást. Bāl Mahārāja erre azt mondta, hogy ez nem lenne helyes, mert már Yaśodā Mayī a *dikṣā guruja*. Ezért végezték el ezt a közvetett avatási szertartást.

S.R.: Nagyon érdekes.

Dr. Brooks: Igen. Mindenesetre, Bāl Mahārāja fia, aki most már öregember (ha él még egyáltalán), nem papként tevékenykedik a templomban, hanem fotózletet vezet, legalábbis, amikor utoljára találkoztam vele, még így volt. No és, ő az egészet lefényképezte, és még mindig megvannak neki a képek. Sőt még nekem is megvan belőlük néhány. Mindegy, de megkérdeztem a formáságokról is, hogy kapott-e Kṛṣṇa Prema szent zsinórt, mi történt e tekintetben. Azt felelte: „Ami fontos volt – szent zsinórja már volt, és nem ez volt a fontos –, ami fontos volt, az a *tulasī*-lánc”. Ez kétségtelenül alátámasztja azt a megállapításunkat, hogy vaiṣṇavának lenni fontosabb, mint *brāhmaṇának*.

Tehát Bāl Mahārāja odaadta Kṛṣṇa Premának a háromsoros *tulasī*-láncot. Mindez eleve hajlamossá tette, a Rādhā-ramaṇa templomot legalábbis, amely az egyik legfontosabb gauḍīya vaiṣṇava templom Vṛndāvanában, a külföldiekkel való kapcsolatra. Vannak más esetek is, például az ISKCON-ból is sokszor fordulnak különféle tanácsokért a Rādhā-ramaṇa templomhoz, főleg a szertartások finomítását illetően, mert a Rādhā-ramaṇa *gosvāmik* Gopāla Bhaṭṭāig vezetik vissza a láncolatukat.

S.R.: A *Hari-bhakti-vilāsáig*.

Dr. Brooks: És a *Hari-bhakti-vilāsáig*. Igen. A szertartások törvénybe foglalt rendjéig, hogy úgy mondjam. Ezt gyakran összekapcsolják a Rādhā-ramaṇa templommal. És Bon Mahārájának az az amerikai tanítványa, akit említettünk, Bon Mahārāja *āśramájából* szintén valahogy a Rādhā-ramaṇa templomban kötött ki. Ma közeli kapcsolatban áll Shrivatsa Goswamival. És végül egy másik *sādhuval* is kapcsolatba lépett, akivel sok nyugati találkozik, amikor Vṛndāvanába jön – ez pedig Śrīpāda Bābā.

S.R.: A Vraja Akadémiáról?

Dr. Brooks: Igen. Ez az amerikai tanítvány Śrīpāda Bābāt újabban az egyik *gurujának* tekinti.

S.R.: Legutóbb, amikor Indiában voltam, éppen elkerültük egymást. Sok ismerősöm be akart neki mutatni, de valahogy nem sikerült elérnem.

Dr. Brooks: Nagyon érdekes jellem. Nagyon érdekes, és nagyon nyitott a nyugatiak felé, különösen, ha úgy érzi, a hasznára lehetnek a céljai elérésében. Rejtélyes ember. Egyszer csak ott termett, mint a mesékben. Senki sem tudja, honnan jött. Csak úgy megjelent. Sokak szerint már nagyon öreg. De biztos, hogy van valami misztikus ereje, amit nem habozik használni sem...

S.R.: Találkozott már Nārāyaṇa Mahārájával Mathurából?

Dr. Brooks: Igen. Egyszer találkoztam vele.

S.R.: Nagy *bhakta*-tudós, az évek során elkezdtem igazán csodálni őt. Az egyik nagy ma élő *gauḍīya vaiṣṇava*.

Dr. Brooks: *Bhaktivedanta Swami* istentestvérei közül többel is találkoztam.

S.R.: Akkor biztosan találkozott O. B. L. Kapoorral is. *Vṛndāvanában* jelenleg ő a *gauḍīya* tradíció egyik legkiemelkedőbb tudósa.

Dr. Brooks: Valóban találkoztam vele. De nem vesztettük el a fonalat?

S.R.: Egy kicsit, de nem baj. Azt hiszem, azzal, hogy ma élő személyiségekről beszélünk, akik fontosak *Vrajában*, ahogy *Śrīpāda Bābā* és *Dr. Kapoor* is, nem tértünk el a tárgytól.

Dr. Brooks: Valóban nem. Hiszen fontos ismernünk a ma élő tudósokat és gyakorló hívőket ahhoz, hogy megértsük a *gauḍīya vaiṣṇavizmus* jelenségét a modern világban. Ők testesítik meg a hagyományt, és azt, amivé a hagyomány vált. Vannak aszkéták, tudósok, családos emberek, hagyománytisztelők, újítók, misztikusok, és vannak külföldi hívek is. Ha az egész képet nézzük, úgy tűnik, a *gauḍīya vaiṣṇavizmus* fejlődik, nő, virágzik. Itt tart most, és gyors ütemben terjed az egész világon.